

ДЕГІДРОНІМНІ ОЙКОНІМИ ПОДІЛЛЯ НА КАРТАХ Г.ДЕ БОПЛАНА

Дегідронімні ойконіми Поділля розглядаються як фрагменти ойконімної системи України. Розглядаються номінаційні моделі і типи цих мовних одиниць, які представлені на картах Г.де Боплана.

Ключові слова: *апелятив, гідронім, ойконім, онім, топонім.*

Дегідронімні ойконіми як похідні від назв водних об'єктів складають певну підсистему в ойконімній системі України. Ойконімна система України має свій шлях розвитку. Ойконіми як мовні знаки на карті – це кодифікація певного і особливого шару української мови. Слова, що потрапляють на карту, переживають свою епоху, стають реліктами, єдиними свідками зниклої мови [9, 230]. Саме оніми – це джерело історичної та мовної інформації, бо такі назви є “продуктом певних часових фаз номінації з їх стандартами, моделями, певного відтинку історії краю з його заселюваннями та переміщеннями населення і тих мов, що давали життя топонімам” [14, 29].

Поділля – це історична територія України. У XVII – XVIII ст. у Подільській губернії налічувалося 11 повітів [6, 30 – 31]. Слід відзначити, що на сьогодні політики та урядовці намагаються провести адміністративну реформу в Україні, згідно з якою територія буде поділятися на 9 країв: Донецький, Поліський, Карпатський, Придніпровський, Причорноморський, Слобожанський, Кримський (АР Крим) та Подільський, до складу останнього можуть увійти Вінницька, Тернопільська і Хмельницька області. Територія сучасної Хмельниччини – це Південно-Західне Поділля і Південно-Східна Волинь.

Існують окремі дослідження з ойконімії Хмельницької області [1; 2; 3; 10; 11]. Проте дегідронімні ойконіми потребують детального вивчення, оскільки, як похідні від гідронімів, вони несуть інформацію про гідронімію краю, яка вимагає додаткових ґрунтовних студій [10, 5].

Розглянемо дегідронімні ойконіми Поділля, які зафіксовані на картах Г. де Боплана. Створені визначним картографом ХVII ст. мапи і до сьогодні дивують своєю науковою достовірністю і точністю. Слід зазначити, що карти Г.де Боплана фрагментарно використовувалися для вивчення ойконімної системи України, оскільки перше систематизоване їх видання з'явилося у 1993 році. Ці мапи відображають географічні назви ХVII ст. [“Загальні” карти України датовані 1636 – 1690 рр.(L,CXXXVIII) і “спеціальні” – 1636 – 1650-1651рр. (1, XXXIX-XXXVIII)].

Назви населених пунктів, пов'язані з номінаціями річок, морів, струмків, ставків, потоків, тобто топографічні, за класифікацією С. Роспонта [7, 20], можна розділити на 2 групи: 1) ойконіми, утворені від гідрографічних термінів (річка, озеро, гирло, потік, лука і т.п.); 2) ойконіми, похідні від гідронімів (водних об'єктів): н.п. *Багота* ← р. *Бакота*, н.п. *Завовк* ← р. *Вовк*, н.п. *Тернавка* ← р. *Тернава* і т.п. Серед онімів, похідних від гідрографічних термінів, виділяють дві підгрупи: 1) гідрографічний термін → гідронім → ойконім (*потік* → струмок *Потік* → с. *Потік*); 2) відносно похідні від водних об'єктів, які без води не існували б [16, 138]. Це назви поселень, похідні від назв споруд на воді: н.п. *Гребля*, с. *Міст*, х. *Млин*. Назви, відносно похідні від водних об'єктів, дослідники слов'янської ономастики вважають відапелятивними утвореннями, пов'язаними з матеріальною культурою [17, 34-36; 18, 297, 300].

Розташування одного об'єкта щодо іншого – одна з найважливіших номінаційних ознак у межах ойконімії. Ця універсальна константа топонімічної картини світу була успадкована з прадавніх часів ойконімними системами Східної, Західної та Південної Славій. Цей принцип враховує певні традиції, зразки, способи номінації попередніх епох, тобто діє під впливом певної моделі назвотворення в кожній конкретній мові. Він зумовлює специфіку дегідронімних ойконімів, яка полягає в тому, що: а) назва одного об'єкта (ойконіма) пояснюється через назву іншого об'єкта (гідроніма); б) напрями топонімічних номінацій, які йдуть від географічного і соціального середовища тісно переплітаються; в) переходячи до іншого ряду, назва набуває лексичної та морфологічної специфіки, типової для свого оточення.

Словотворчі відносини між назвами водних об'єктів, з одного боку, та утвореними від них назвами населених пунктів, з другого, мають різні варіанти (назви поселень тотожні назвам водойм, префіксація, суфіксація, префіксація і суфіксація одночасно; словоскладання). Взаємне співвідношення цих варіантів не однаково. Та чи інша назва, той чи інший варіант може переважати в той чи інший час на тій чи іншій території. Зокрема, на Поділлі у ХVIIст. найпоширенішим був тип ойконімів, тотожних назвам річок, про що свідчать карти Г. де Боплана: с. *Деражня*р. *Деражня*, н.п. *Жванець* ← р. *Жванець*[15, map № 7, 1650], н.п. *Збруч* ← р. *Збруч*

[15, map № 13, 1652], н.п. *Корчик* ← р. *Корчик* [15, map № 11, 1650], н.п. *Мукуша* ← р. *Мукуша*, н.п. *Русавка* ← р. *Русавка*, н.п. *Смотрич* ← р. *Смотрич*, н.п. *Студениця* ← р. *Студениця* [15, map № 7, 1652], н.п. *Суржа* ← р. *Суржа* [15, map № 13, 1652]. Ці назви можна зустріти й на мапах ХІХ – ХХст. Крім того, карти Г. де Боплана фіксують варіанти сучасних назв річок і поселень. Наприклад, на мапі Г. де Боплана є назва н.п. *Murakwa* [15, map № 16, 1652], похідна від однойменного гідроніма. У сучасних ономастичних студіях цей гідронім вживається у формі *Мурафа*, хоч у ХVІІ – ХVІІІ ст. він фіксувався як *Мураква* [8, 379].

Серед префіксальних утворень на території Поділля трапляються назви поселень з компонентами за-, межі-, при- : н.п. *Заболотов*, н.п. *Меджибож* [15, map № 16, 1652], н.п. *Прилука* [15, map № 16-17, 1652].

На картах Г. де Боплана є дегідронімні ойконіми, утворені шляхом словоскладання. Наприклад, н.п. *Dobravody* [15, map № 16, 1652] Ця назва у вигляді *Доброводи* побутує сьогодні в Тернопільській області [5, 311]. Назва *Czirkogroble* [15, map № 7, 1650; 15 map № 2 1660] на сучасному етапі розвитку мови вживається у вигляді словосполучення *Широка Гребля*. Цей ойконім зафіксовано на Вінниччині [13, 13, 32-33].

Слово, що закріпилося на карті, може послідовно включатися в топонімне навантаження мап декількох епох. Назва на мапі стає двійником того ж слова, від якого воно утворилося. Враховуючи, що ойконіми – це назви реалій, які створила людина, то відповідно до механізму сприйняття географічного простору, для ойконімної номінації використовувалася мовна одиниця в статусі топонімичного апелювання, яка відображала певне (конкретне) місцезнаходження об'єкта. Наприклад, на картах Боплана є назви з основою **brod-*, які свідчать про розташування поселення коло броду – н.п. *Kamionobrod* [15 map № 2 1660], з основою **lukъ* – *Luka* [15, map № 9, 1650]. Ці назви позначені на карті України ХХ ст. [12].

Слід зазначити, що на Поділлі у ХVІІ ст. була р. *Bystriska*, на якій з'явилося с. *Бистриця*, про що свідчать карти Боплана [15, map № 7, 1650]. Ця відгідронімна назва є й на мапі ХХст. [12], а також в інших джерелах [8, 50; 10, 65].

Але на географічній карті можуть бути помилки, огріхи. Ці мапи створював французький картограф. Він сприймав українські слова через призму свого фонематичного слуху, записував їх латиницею. Тому на картах Г. де Боплана є назви, які змінили своє оформлення. Це стосується ойконімів інших територій. Серед відгідронімних ойконімів Поділля таких назв нами не знайдено.

Отже, проведений аналіз дегідронімних назв поселень свідчить про стан і розвиток ойконімної системи Поділля в ХVІІІ ст. Дегідронімні ойконіми як частина ойконімної системи мають свої способи і засоби номінації. Специфіка номінації цієї підсистеми онімів полягає в урахуванні статичних ознак, що їх утворюють назви гідрооб'єктів, і їх взаємодії зі способами номінації ойконімної системи.

Поділля як історична територія мало систему назв, яка відображала певний стан і розвиток ойконімної системи України в ХVІІІст. У ХVІІІ ст. на теренах України переважали ойконіми, тотожні назвам річок. Оними такого типу широко представлені на мапах Г. де Боплана. Разом з тим, на картах Боплана трапляються назви, яких немає на сучасних мапах. Вони, як правило, “свідки розвитку окремих номінаційних моделей, типів слів або варіанти назв, які існували в певний час.

Префіксальні ойконіми представлені поодинокими прикладами на картах Боплана. Це моделі найменувань із префіксами за-, між-, при-, які поширені на територіях Східної, Західної та Південної Славій. На цій території набуває поширення словоскладання у творенні назв поселень, є синтаксичні ойконіми зі словами –кваліфікаторами новий/старий.

Таким чином, ойконімна система цього регіону сприяє перебудові окремих назв, підкорює їх своїм вимогам.

Список використаних джерел

1. Вербич С.О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ) / С.О.Вербич // Студії з ономастики та етимології: 2008. – К.: “Довіра”, 2008. – С. 16 - 24.
2. Вербич С.О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ) / С.О.Вербич // Студії з ономастики та етимології: 2009. – К.: “Довіра”, 2009. – С. 14-21.
3. Герета Н.М. Ойконімія північної Хмельниччини у ХІ- ХІV ст. / Н.М.Герета// Студії з ономастики та етимології: 2002. – К.: “Кий”, 2002. – С. 64-69.
4. Історія міст і сіл Української РСР: Тернопільська область. – К.,1973. – 705 с.
5. Історія міст і сіл Української РСР: Хмельницька область. – К.,1971. – 706 с.
6. Олуйко В.М., Слободянюк П.Я.,Баюк М.І. Адміністративно-територіальний устрій Поділля. Історія і сучасність. Монографія/ В.М Олуйко., П.Я Слободянюк., М.І Баюк. – Хмельницький, 2005. – 398 с.

7. Роспонд С. Структура и стратиграфия восточнославянских топонимов/ С.Роспонд // Восточнославянская ономастика. – М.: “Наука”, 1972. – С.9 – 89.
8. Словник гідронімів України. – К.: “ Наукова думка”, 1979. – 780с.
9. Суперанская А.В. Слово на географической карте / А.В. Суперанская // Ономастика та етимологія: збірник наукових праць. – К., 1997. – С.224 – 232.
10. Торчинська Н.М., Торчинський М.М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н.М. Торчинська, М.М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.
11. Торчинський М.М. Відгідронімні ойконіми Південно-Західного Поділля / М.М. Торчинський // Навчально-виховний процес в середній та вищій школі: проблеми, пошуки, перспективи: збірник наукових праць. – Випуск 1. – Умань, 1992. – С.123 – 130.
12. Україна. Оглядова мапа. Мірило 1: 1000000. – К., 1994.
13. Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946. – К., 1947. – 1064 с.
14. Франко З.Т. Хто ми? Звідки родом? / З.Т. Франко – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1990. – 48с.
15. A Description of Ukraine. Juillaum Le Vasseur Sieur de Beauplan / Cambridge, Massachusetts, 1993.
17. Moguš M. Hidronimijski ojkonimi / M. Moguš // Četrta jugoslovanska jnjmastičnf konferenca: Zbornik referatov. – Ljubljana, 1981. – С.135 – 141.
18. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych/ S.Rospond // Prace Wrocławskiego towarzystwa naukowego. – Ser.A.№58. – Wrocław, 1957. – С.28 – 53.
19. Šmilauer V. Osídlení Čech v světle místních jmen./V. Šmilauer // Praha, 1960. – 391с.

Summary. The author examined Hydronimyc toponyms of Podolia as the part of Ukrainian toponimic system. The specific types and models of nomination of Hydronimyc toponyms are defined on Beauplan’s maps.

Key words: common noun, the proper name, toponym, oikonim, hydronim.

УДК 811.161.2'38:821.161.2-31.P1/7.08

І.Б. Бородій

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМ НА ОЗНАЧЕННЯ ЛЮБОВІ У РОМАНІ І.РОЗДОБУДЬКО “ЗІВ’ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ”

Лінгвостилістичні дослідження визначають проблеми побудови текстів та вербалізацію основних загальнолюдських понять через призму авторського світобачення.

Ключові слова: метафора, мовостиль, ідіолект, метафоричні перенесення, лексична інтерпретація.

У сучасному мовознавстві проблемам вивчення мовотворчості окремих письменників приділяється велика увага. Так, досліджувалися поетичні ідіолекти (їх складники) Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Павла Тичини, Максима Рильського, Івана Драча, Миколи Вінграновського, Василя Стуса, Богдана-Ігоря Антонича, Юрія Клена, Тодося Осьмачки, Миколи Зерова, Олександра Олеся та ін.

Темою дослідження є ідіостиль відомої сучасної письменниці та журналістки Ірен Роздобудько.

Авторка відомих трилерів, переможець конкурсу “Коронація слова”, лауреат міжнародної премії ім. Юрія Долгорукого. Нині – головний редактор журналу “Караван історій. Україна”.

Предметом роботи є лексеми на означення любові, метафоричні перенесення та лексична репрезентація групи на означення кохання в романі І. Роздобудько “Зів’ялі квіти викидають”.

Зів’ялі квіти, які зберігаються в душі у вигляді жалю за минулим або нездійсненим, треба викидати. Про це – історія двох актрис, колишніх “зірок” радянського кіно, і однієї молодій жінки, яка доглядає за ними в притулку для самотніх акторів. Все життя ці актриси запекло ворогували між собою, адже були суперницями в коханні до чоловіка, який виявився не вартим любові та самопожертви. І тільки наприкінці життя обидві зрозуміли, що могли б бути... найкращими і найвірнішими подругами.